

Samfundsøkonomien i kommunale genbrugsbutikker

Indledning

Ankestyrelsen har udtalt, at kommunerne efter deres vurdering har lov til at etablere kommunale genbrugsbutikker i konkurrence med det eksisterende genbrugsmarked. Med det er ikke ensbetydende med, at det er økonomisk fornuftigt for kommuner og samfund, ligesom det ikke tjener samfundsudviklingen, at det frivillige arbejde lider varig skade som følge af visse kommuners ønske om at engagere sig i kommunal detailhandel på genbrugsmarkedet.

ISO BRO gik i gang med en dybdegående analyse af udviklingen på genbrugsmarkedet med en øget kommunal konkurrence og af de økonomiske konsekvenser for samfundet, kommunerne og organisationerne. Det skete efter nogle alarmerende henvendelser fra medlemskredsen om den kommunale konkurrences effekter på det frivillige arbejde, bl.a. fra Næstved.

Hvis nogle kommuner insisterer på konkurrence frem for samarbejde om salget af de kommunalt indsamlede genbrugsgenstande, er det væsentligt, at de pågældende kommuner og affaldsselskaber overholder de rammebetingelser, som Ankestyrelsen skitserede i sin udtalelse fra sommeren 2017, herunder at priserne, dvs. indtægterne, dækker alle omkostninger, og at der ikke må ske aktiv overførsel af genbrugsressourcer fra genbrugsmarked til affaldssystemet.

ISO BRO har udarbejdet flere notater. Dette notat ser på det samfundsøkonomisk fornuftige i, at nogle kommuner prioriterer at sælge sine opsamlede genbrugsgenstande i egne butikker i stedet for som i andre kommuner at overdrage de opsamlede genbrugsgenstande til frivillige genbrugsbutikker, som derefter står for salget.

Et andet notat ser på, hvordan denne prioritering påvirker økonomien i kommunerne, mens et tredje notat ser på, i hvilken udstrækning de kommunale genbrugsbutikker opfylder de rammebetingelser, som Ankestyrelsen har skitseret.

Vi stiller ikke spørgsmålstejn ved intentionerne om at fjerne genstande egnet til direkte genbrug fra affaldet. Men alene om salget af disse genstande i egne genbrugsbutikker er den mest fornuftige måde at realisere de gode intentioner.

Hvilket datamateriale og hvilke beregninger ligger til grund

Der er gennemført en samfundsøkonomisk analyse baseret på regnskabstal for 7 affaldsselskabers og 4 kommuners genbrugsbutikker¹ og for 9 frivillige organisationer, som samlet set tegnede sig for over 90 % af omsætningen i frivillige genbrugsbutikker i 2016². For sidstnævntes vedkommende tages der udgangspunkt

¹ Vestforbrændingen, Gentofte, Argo, Affald Plus, FFV, Arwos, Horsens, Reno Syd, Ålborg, Reno Nord, Reno Vest, AVV, Thisted har bidraget med regnskabstal. Reno Nords og Argos butikker er dog startet så sent, at de ikke reelt har bidraget til analysen af resultaterne i 2015 og 16..

² Røde Kors, Red Barnet, Kræftens Bekæmpelse, Folkekirkens Nødhjælp, Danmission, Mission Afrika, Frelsens Hær, Kirkens Korshær og Blå Kors har bidraget med regnskabsoplysninger for de 7 udvalgte kommuner, jf. næste note.

i de økonomiske resultater i de 7 udvalgte kommuner³, hvor kommuner og affaldsselskaber konkurrerer i stedet for at samarbejde med de frivillige genbrugsbutikker. Det sker for at få det bedste sammenligningsgrundlag, ligesom disse tal kan bidrage til at vurdere, i hvilket udstrækning de kommunale genbrugsbutikker gør genbrugskagen større eller blot flytter markedsandele fra genbrugsmarked til det offentlige.

Resumé af konklusionerne i den samfundsøkonomiske analyse

Den samfundsøkonomisk analyse viser, at det som helhed og ud fra en samfundsøkonomisk betragtning er 20 gange bedre at samarbejde med frivillige butikker om salget af kommunalt opsamlede genbrugsgenstande frem for at etablere kommunale genbrugsbutikker. De kommunale genbrugsbutikker giver nok nogle indtægter men for de flestes vedkommende endnu større udgifter. Selvom der er variationer i hhv. de kommunale og frivillige butikkers præstationer, er de ikke af et omfang, der forstyrrer de overordnede konklusioner. Der er ifølge Ankestyrelsens udtalelse ikke noget til hinder for, at kommuner overdrager genbrugsgenstande uden betaling til indsamlingsorganisationerne.

Det forhold, at visse kommuner og affaldsselskaber ifølge analysen tilsyneladende ikke har fokus på de samfundsøkonomisk mest attraktive løsninger er et principielt problem i forhold til kommunale aktørers eventuelle involvering i affaldsforebyggelsen og fremme af cirkulær økonomi.

Nogle overslagsmæssige beregninger på basis af det indsamlede regnskabsmateriale fra kommunale aktører og frivillige genbrugsbutikker peger i retning af, at op mod 90 % af de kommunale genbrugsbutikkers fremgang i omsætningen fra 2015-16ner sket på bekostning af en tilsvarende tilbagegang for de frivillige genbrugsbutikker. Denne del af den kommunale vækst har ingen positive miljøeffekter. Det kunne til gengæld se ud som om de kommunale genbrugsbutikker har øget den samlede genbrugskage med 5-10 %, hvilket bestemt ikke er uvæsentligt. Men den miljømæssige gevinst skab af kommunerne kunne lige så vel opnås ved at lade fx de frivillige butikker sælge de opsamlede genbrugsgenstande, sådan som andre kommuner gør det.

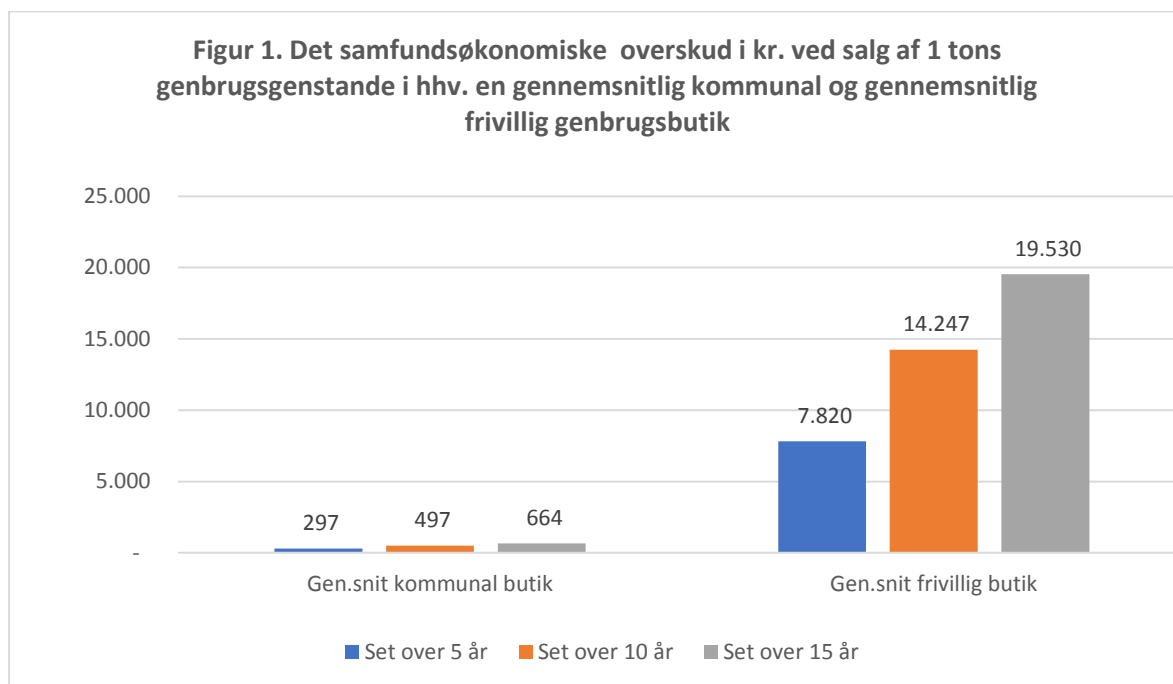
Især affaldsselskaberne og Affaldsforeningen henviser tit til de kommunale genbrugsbutikkers beskæftigelsesmæssige betydning. Det er en kompleks diskussion, da den kommunale konkurrence også har ført til tab af enkelte arbejdspladser i sorteringen, ligesom der er arbejdspladser i de aktiviteter, der finansieres af overskuddet fra de frivillige butikker, som trues af den kommunale konkurrence. Dertil kommer integration og opbygning af sociale netværk i de frivillige butikker. Det indsamlede regnskabsmateriale giver ikke grundlag for at kvalificere denne diskussion yderligere.

Det skal afslutningsvist nævnes, at kommunale genbrugsbutikker, der beskæftiger mennesker med særlige psykiske og fysiske udfordringer og med særlige behov for støtte, kan have en særlig værdi.

Samfundsøkonomisk overskud pr. tons genbrugsgenstande

Figur 1 illustrerer samfundsøkonomien pr. solgt tons genbrugsgenstande, der omsættes i hhv. en gennemsnitlig, kommunal genbrugsbutik og i en gennemsnitlig frivillig genbrugsbutik. Her ses det, at samfundet tjener betydeligt mere ved, at kommunerne overlader salget af deres indsamlede genbrugsgenstande uden beregning til fx en gennemsnitlig frivillig genbrugsbutik.

³ De 7 udvalgte kommuner er Frederikssund, Roskilde, Næstved, Åbenrå, Horsens, Skanderborg og Hjørring.

Hvad viser figur 1

Som man kan se af figur 1, er det akkumulerede driftsoverskud i den gennemsnitlige, kommunale genbrugsbutik så lille, at selv en meget lille investering eller reinvestering kan få det meget lille overskud til at ændre sig til en samfundsøkonomisk underskudsforretning. Derudover kan man se, at de frivillige genbrugsbutikker bidrager med meget større overskud, hvilket er vigtigt, da man normalt altid satser på at nå sine miljømål på den samfundsøkonomisk mest fordelagtige måde. Når det samfundsøkonomiske overskud er større ved salg i fx frivillige butikker, skyldes det, at disse butikker drives af frivillige med et stort engagement. I en tid med mangel på arbejdskraft er der ikke meget perspektiv i at bruge offentligt ansatte til at nå et resultat, der er mindre godt end det, fx engagerede frivillige kan præstere. Det skal nævnes, at Ankestyrelsen i sommers har udtalt, at der ikke er noget til hinder for, at kommunerne overlader deres genbrugsgenstande til salg i de frivillige butikker uden at modtage betaling. Det skyldes, at kommunerne i forvejen har ret til at støtte det frivillige arbejde. Donation af de indsamlede genbrugsgenstande til frivillige Salg af genbrugsgenstande i egne butikker versus salg af kommunernes genbrugsgenstande i frivillige butikker er således et langt bedre alternativ for samfundet som helhed. Og et særskilt dokument illustrerer også med faktiske regnskabstal, at det er en stor økonomisk fordel for kommunerne, hvorfor der også er en del kommuner, der har valgt at samarbejde med de frivillige genbrugsbutikker i stedet for selv at etablere genbrugsbutik – simpelthen fordi det er en win-win-løsning for alle parter. Et særskilt notat viser også, hvad overskuddet fra de frivillige butikker bruges til – til gavn for samfundsudviklingen.

Tekniske detaljer om data bag figuren

Figur 1 baseres på faktiske regnskabstal fra 2015 og 2016. Der forudsættes uændrede priser og et uændret overskud i faste 2016-priser for årene herefter, som tilbagediskonteres som anbefalet af Finansministeriet med 4 %.

Tallene bag figur 1 er ex moms, som det er sædvanligt i samfundsøkonomiske beregninger og i de kommunale regnskaber, mens dette begreb er uden mening for de frivillige genbrugsbutikker, som er momsfritagede⁴. Det anerkendes dog, at de kommunale genbrugsbutikker bidrager med betaling af moms til staten og fællesskabet, hvilket repræsenterer en samfundsøkonomisk værdi. Derfor reduceres de frivillige butikkers indtægter med en fiktiv moms på 25 %, så økonomien kan sammenlignes på ligeligt grundlag, hvor værdien af momsfrigtagelsen ikke indgår.⁵ I figur 1 er det forudsat, at de kommunale genbrugsbutikker i gennemsnit får 4.364 kr. for et tons genbrugsgenstande ex moms. Det baseres på erfaringen fra AVV, som i 2016 systematisk vejede de genbrugsgenstande, der kom ind i butikken og de usælgelige mængder, der blev leveret tilbage til genbrugspladsen sammenholdt med omsætningen ex moms i samme år.⁶ Det er en gennemsnitspris, som også Vestforbrændingen henviser til i deres evaluering af egne butikker. Frivillige butikker vejer ikke deres varer og har derfor ikke egne tal på sammenhængen mellem vægt og pris. Det skønnes forsigtigt, at de frivillige butikker kan sælge varerne 15 % bedre end de kommunale butikker pga. flere års erfaringer, færre rabatordninger og mindre mekaniske prisreduktioner, når varerne har været i butikken længere end 2-4 uger.

Den samfundsøkonomiske beregning er lavet under den forudsætning, at affaldsselskaberne fortsætter med en uændret omsætning. Indlægges der en vækst vil det gøre samarbejdet med frivillige butikker om salg af genbrugsgenstande endnu mere attraktivt.

Der indgår ikke investeringer i nogle beregninger. Det er uheldigt men skyldes mangel på valide tal. Den samfundsøkonomiske analyse sammenligner således udelukkende nutidsværdien af de akkumulerede driftsresultater set over en årrække.

Samfundsøkonomisk nutidsværdi - salg af 500 tons genbrugsgenstande

1 tons genbrugsgenstande er en meget lille størrelse i en bredere samfundsmæssig diskussion af den kommunale genbrugsindsats. Mange affaldsselskaber har en ambition om at sælge 500 tons eller mere pr. år, og mindst 3 affaldsselskaber er der allerede. Figur 2 viser derfor, hvor stor en samfundsøkonomisk gevinst, der opnås ved hhv. et salg af 500 tons genbrugsgenstande i en gennemsnitlig kommunal og i gennemsnitlige frivillige genbrugsbutikker, hvilket giver større mening i en bred samfundsøkonomisk debat.

Hvad viser figur 2

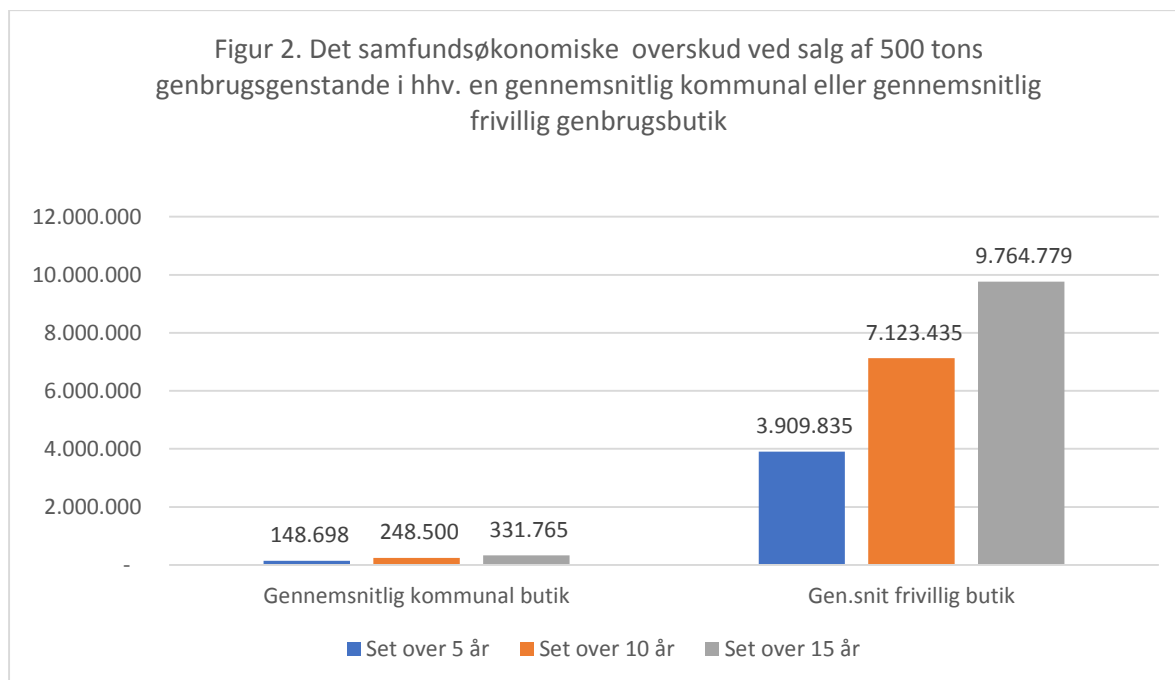
Figur 2 nedenfor viser, at der opnås en samfundsøkonomisk gevinst på 7-10 mio. kr. set over 10-15-årig periode, hvis kommunen eller affaldsselskabet fx i stedet lader en gennemsnitlig frivillig genbrugsbutik sælge 500 t genbrugsgenstande pr år i stedet for selv at stå for salget. Hvis alle kommunale aktører med egne genbrugsbutikker vælger at samarbejde med de frivillige genbrugsbutikker frem for at drive egne butikker opnås der skønsmæssigt en samfundsøkonomisk gevinst på 50-100 mio. kr. Det er måske ikke store beløb i en affaldssammenhæng, men dog et beløb, som mange politikere gerne vil slå for til udækkede behov.

⁴ Momsfrigtagelsen er en bevidst beslutning i Folketinget for at styrke civilsamfundets indsats og for at give indsamlingsorganisationerne bedre muligheder for at leve op til de skærpede krav til egenbetalingen, som blev indført på samme tid.

⁵ Når der fratrækkes en fiktiv mom, reduceres overskuddet i de frivillige butikker tilsammen fra 46 % til 35 %.

⁶ Kilde: Oplyst i Vestforbrændings evaluering af genbrugsbutikken i Smørum – og i Skibby fra 2017

Figur 2. Det samfundsøkonomiske overskud ved salg af 500 tons genbrugsgenstande i hhv. en gennemsnitlig kommunal eller gennemsnitlig frivillig genbrugsbutik

Det er overraskende at mange affaldsselskaber tilsyneladende ikke er skarpe på samfundsøkonomien, når de prioriterer, hvordan et givent miljømål bedst når. De samfundsøkonomiske fordele ved et samarbejde frem for kommunal konkurrence vil formentlig vise sig at blive meget større, hvis der på et tidspunkt skabes gensidighed, hvad angår de kommunale investeringer i kommunale genbrugsbutikker, som vi ikke har tal på pt. og som derfor ikke kan indgå i den samfundsøkonomiske analyse.

Tekniske bemærkninger

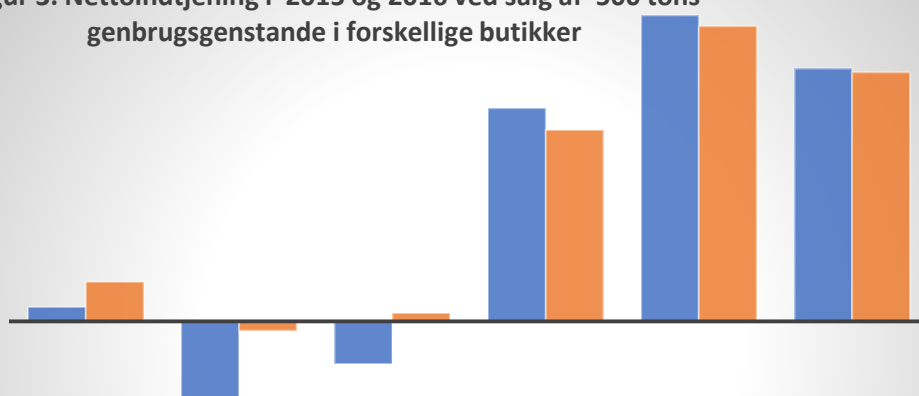
I figur 2 har man ligesom i figur 1 reduceret de faktiske nettoindtægter med en fiktiv moms på 25 % for at sikre fuld sammenlignelighed og for at holde værdien af momsfrigtagelsen ude af sammenligningen.

Den samfundsøkonomiske beregning er lavet under den forudsætning, at affaldsselskaberne fortsætter med en uændret omsætning. Indlægges der en vækst vil det gøre samarbejdet med frivillige butikker om salg af genbrugsgenstande endnu mere attraktivt.

Årlige nettogevinst baseret på 2015- og 2016-regnskabstal

Både for kommunale og frivillige butikker gælder det, at overskuddene varierer fra organisation til organisation.

Figur 3. Nettoindtjening i 2015 og 2016 ved salg af 500 tons genbrugsgenstande i forskellige butikker

	Ældre kommunal butik	Nyere kommunal butik	Gennemsnitlig kommunal butik	Frivillig butik - lille indtjening	Frivillig butik - stor indtjening	Frivillig butik - gennemsnit
■ 2015	65.460	-370.940	-196.380	978.627	1.405.208	1.161.806
■ 2016	181.106	-43.640	37.094	878.255	1.355.022	1.144.241

■ 2015 ■ 2016

Hvad viser figur 3

Figur 3 illustrerer spredningen i de gennemsnitlige årlige overskud, som skabes ved et salg af 500 tons genbrugsgenstande til den sædvanlige beregnede gennemsnitspris, beregnet ud fra den faktiske overskudsgrad i resultatopgørelserne for 2015 og 2016. Der er ikke fratrukket et fiktivt momsbeløb fra de frivillige butikkers faktiske indtægter, sådan som det sker i de samfundsøkonomiske beregninger ovenfor.

Man ser tydeligt, at de nyere, kommunale genbrugsbutikker har været en underskudsforretning for samfundet og de involverede kommuner i både 2015 og 2016 - og i øvrigt også i årene forinden. Ingen ved, om denne gruppe af kommunale butikker nogen sinde kommer ud over fasen med dårlige resultater og bevæger sig i retning af de ældre butikker i en fremtid, der forhåbentlig byder på en større kontrol med subsidiering og overholdelse af rammebetingelser, jf. Ankestyrelsens udtalelse.

Teknisk bemærkning

Den ældre, kommunale butik har eksisteret i mere end 10 år (baseret på regnskabstal fra AVV og Arwos)⁷ Den yngre, kommunale genbrugsbutik har eksisteret i mindre end 10 år (de øvrige kommunale aktører). Frivillige butikker med lille indtjening er skabt af regnskabstal for 3 organisationer med den laveste

⁷ Der indgår indtægter i regnskabstallene for de to selskabers butikker, som ikke knytter sig til butiksdriften, men fx til sparede omkostninger til deponi, som ikke er et reelt alternativ for genbrugsgenstande i dagens Danmark eller sparede omkostninger, som er beregnet ud fra irrelevante affaldsfraktioner. Kun 70 % af disse fiktive indtægter er fjernet, fordi det ikke kan udelukkes, at en lille del af de overførte midler knytter sig til nogle særlige ydelser, som ligger ud over det sædvanlige for genbrugsbutikker, der aftager genstande fra genbrugspladserne.

overskudsgrad i 2015 og 16. Mens de bedst indtjenende frivillige butikker baserer sig på de 3 organisationer med den største overskudsgrad i 2015 og 16.

Gør kommunale genbrugsbutikker genbrugskagen større

Det er en standende og vigtig diskussion, om de kommunale genbrugsbutikker bidrager til at gøre genbrugskagen større. Denne diskussion kan kvalificeres ved hjælp af indsamlede regnskabstal, der gør det muligt at se nærmere på udviklingen i 6 udvalgte kommuner (Frederikssund, Næstved, Åbenrå, Horsens, Skanderborg og Hjørring).

Blandt de kommunale aktører er der inddraget regnskabstal for: Vestforbrændingen (Skibby-delen), Affald Plus (hvor det antages, at 75 % af væksten fra 2015-16 vedrører genbrugsbutikken i Næstved), Arwos, Horsens Kommune, Reno Syd og AVV. De nævnte affaldsselskaber har deres primære genbrugsbutikker liggende i de udvalgte kommuner, hvorfor den kommunale konkurrence er særlig hård her. For affaldsselskabernes vedkommende er det dog ikke muligt at isolere de dele af regnskabstallene, der alene vedrører de 6 kommuner. 9 frivillige organisationer⁸ har bidraget med regnskabsoplysninger for deres butikker i hver af de 6 udvalgte kommuner.

De kommunale aktører har haft en forøget omsætningsfremgang på i alt 4,2 mio. kr. inkl. moms fra 2015-16. De frivillige genbrugsbutikkers omsætning i de 6 kommuner er til gengæld faldet med 0,6 mio. kr. fra 43,7 mio. kr. i 2015 til 43,1 mio. kr. i 2016. Det er en voldsom opbremsningen i de frivillige butikkers vækst, som ikke harmonerer med udviklingen i resten af landet. I undersøgelsen indgår 9 organisationer (Danmission, Blå Kors, Folkekirkens Nødhjælp, Frelsens Hær, Red Barnet, Kræftens Bekæmpelse, Mission Afrika, Kirkens Korshær og Røde Kors). De samme 9 organisationer har i resten af landet forøget omsætningen samlet set med 11,6 % fra 2015-16. Forskydningerne i omsætning og vækst illustreres i tabel 1 nedenfor, og tabellen illustrerer, at de frivillige og kommunale genbrugsbutikkers samlede vækst fra 2015-16 er mindre end den frivillige vækst i sig selv i resten af landet fra 2015 til 2016. Det betyder, at eksistensen af kommunale genbrugsbutikker som udgangspunkt har en forsvindende betydning.

Tabel 1. Kommunale aktørers forøgelse af genbrugskagen i kr

Kommunal omsætning i 6 kommuner		ekskl. moms	inkl. moms	Fremgang
	2015	14.300.055	17.875.069	
	2016	17.660.666	22.075.832	4.200.763
Frivillig omsætning i 6 kommuner				
	2015		32.551.390	
Faktisk omsætning	2016		31.574.669	-976.721
Hvis udvikling som i resten af landet	2016		36.132.043	3.580.653
Samlet konkurrencepåvirkning				-4.557.374
Vækst i genbrugskage				-356.611
Vækst i genbrugskage i %				-0,7

Hvis vi (kunstigt) betragtes den samlede genbrugskage som summen af de frivillige og kommunale genbrugsbutikkers salg, og hvis det antages, at de kommunale genbrugsbutikker sælger til markedspriser,

⁸ Røde Kors, Red Barnet, Kræftens Bekæmpelse, Folkekirkens Nødhjælp, Danmission, Mission Afrika, Frelsens Hær, Kirkens Korshær og Blå Kors

sådan som affaldsselskaberne ofte hævder det, dvs. her samme priser som de frivillige butikker, er væksten i genbrugskagen (opgjort i tons) derfor lidt mindre i de 6 kommuner ekspanderende, kommunale genbrugsbutikker end i andre kommuner. Hvis vi i stedet antager, at markedsprisen som skønnet af ISO BRO ligger 15 % over de kommunale priser (med udgangspunkt i erfaringer fra AVV, antages det, at kommunale butikker sælger til en pris på 4364 kr. pr. tons, mens de frivillige butikkers priser ligger 15 % over), har eksistensen af de kommunale genbrugsbutikker i de 6 kommuner bidraget til en samlet vækst i genbrugskagen, som er 0,5 % større sammenlignet med den vækst, som de frivillige butikker alene har skabt i andre kommuner.

Vækst i omsatte genbrugsgenstande i 6 kommuner fra 2015 til 2016

	Kommuner sælger til markedspris	Kommuner sælger under markedspris
Vækst i kommunalt salg i tons	670	770
Vækst i frivilligt salg i tons	-726	-726
Vækst i genbrugskage	-57	44
Samlet omsætning i tons i 2015	8.038	8.466
Forøgelse af genbrugskage i %	-0,7	0,5

Når eksistensen af kommunale genbrugsbutikker i de 6 udvalgte kommuner fører til en så forsvindende miljøpåvirkning, skyldes det, at kommunerne med genbrugsbutikker altovervejende satser på salg af let omsættelige genbrugsgenstande, som altid er blevet solgt og også fortsat bliver solgt i kommuner uden kommunale genbrugsbutikker. Den kommunale vækst sker i langt højere grad, end ISO BRO egentlig havde forventet det før beregningerne, på bekostning af de frivillige butikker. Der skal selvsagt tilføjes, at der naturligvis er kommunale forskelle, ligesom der indgår et skøn i fordelingen af et enkelt affaldsselskabs vækst på to kommuner⁹. Men i en bredere samfundsøkonomisk debat er det en fordel at se de 6 kommuner med ekspanderende, egne genbrugsbutikker under ét.

Der er mange andre faktorer end den kommunale konkurrence, der påvirker genbrugsmarkedet. Det er der taget højde for i beregningen, hvor man netop sammenholder den frivillige vækst i de udvalgte kommuner med den frivillige vækst i landets øvrige kommuner, hvor de øvrige konkurrencemæssige faktorer også gør sig gældende.

Beskæftigelsesindsatsen

Affaldsselskaberne fremhæver tit deres betydning i en beskæftigelsesmæssig sammenhæng. Men for det første forekommer det at være en meget dyr beskæftigelsesindsats. For det andet kan det diskuteres, om det er rigtigt i en situation med ganske høj beskæftigelse at øge antallet af offentligt ansatte for at løfte en opgave, som i forvejen løftes flot - og bedre - af et stort antal engagerede frivillige, som er uden for arbejdsmarkedet overvejende pga. alder.

Diskussionen om de beskæftigelsesmæssige aspekter har mange nuancer. Fx har den kommunale konkurrence ført til enkelte mistede jobs i forbindelse med sorteringsopgaver.¹⁰ Dertil kommer, at den

⁹ Affald Plus har haft stor vækst omsætningen ifra 2015-16. Det antages, at 25 % af denne vækst skyldes den nye genbrugsbutik i Rønnede, og denne andel indregnes derfor ikke i vurderingen af omsætningen i Næstved kommune

¹⁰ Bl.a. lukning af en sorteringscentral, bl.a. som følge af, at nogle affaldsselskaber valgte at konkurrere i stedet for at samarbejde.

kommunale konkurrence i høj grad har påvirket væksten i de frivillige butikkers overskud, som finansierer aktiviteter, hvor der både er fastansatte og projektansatte, som også bør indregnes i et beskæftigelsesmæssigt regnestykke.

Endelig deltager de frivillige butikker aktivt i beskæftigelsesindsatsen og pga. de frivilliges forskelligartede erfaringer og bedre tid, er faktisk rigtigt gode til at hjælpe mennesker, der er i sprogtræning eller af andre årsager længere væk fra arbejdsmarkedet. Der er vilje og ressourcer til samtale og støtte. Vi mangler en nuanceret dokumentation for eventuelle beskæftigelsesmæssige gevinster ved en række kommuners satsning på egne genbrugsbutikker med henvisning til de beskæftigelsesmæssige aspekter. ISO BRO er opmærksom på, at der gør sig helt særlige forhold gældende for de kommunale genbrugsbutikker, der beskæftiger sig mennesker med særlige sociale og psykiske udfordringer med behov for en helt særlig støtte i jobtræning mv., hvilket giver sådanne kommunale genbrugsforretninger et andet perspektiv.